МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ У ПРАКТИЦІ ВИКЛАДАННЯ НЕРІДНОЇ МОВИ

Міжкультурний англо-український навчальний словник епонімів

Кальниченко Н. М.[1]
дослідник кафедри слов'янських мов
Університет Матея Бела,
м. Банська Бистриця, Словаччина
e-mail: nataliia.kalnychenko@umb.sk

Martin Lizoň
Mgr., PhD., univ. Docent
Університет Матея Бела,
завідувач кафедри слов'янських мов
м. Банська Бистриця, Словаччина
e-mail: martin.lizon@umb.sk

Створення двомовного двомовного міжкультурного словника епонімів (тобто власних імен, що стали загальновживаними поняттями – як-от «меценат», «дон Жуан», «Ікар») між англійською та українською культурами має важливе лінгвокультурне та освітнє значення. Такий словник може стати унікальним інструментом для міжкультурного порозуміння й навчання, адже епоніми часто важко або неможливо знайти в звичайних словниках. Історично епонімом називали найвищу посадову особу в Афінах, ім'ям якої позначався рік, однак у сучасному мовленні цей термін охоплює загальні назви, що походять від імен історичних або вигаданих персонажів – легендарних

[1] Funded by the EU NextGenerationEU through the Recovery and Resilience Plan for Slovakia under the project No. 09I03-03-V01-00148

постатей, релігійних фігур, героїв художніх творів – і нерідко викликають чіткі культурні асоціації [1, с. 485].

У зв'язку з труднощами міжкультурного перекладу таких одиниць [2] виникає потреба у створенні навчальних словників, які б не лише пропонували перекладні відповідники, а й аналізували культурні конотації, пов'язані з ними. При формуванні заголовних одиниць для такого словника, орієнтованого на міжкультурну комунікацію, ключовим критерієм є наявність значущих культурних конотацій. У межах цього підходу епоніми слід розглядати вузько – як імена історичних або вигаданих персонажів (наприклад, легендарних постатей, релігійних фігур, героїв художніх творів), що викликають чіткі культурні асоціації. Особливу складність становлять епоніми з ідеологічним забарвленням, чия актуальність і сприйняття залежать від політичної ситуації (сталінізм, путінізм, махновщина). До словника не включаються терміни з технічних галузей (наприклад, ньютон, герц), назви рослин (як-от камелія, циннія), медичні терміни (хвороба Альцгеймера, синдром Дауна) та інші слова, позбавлені культурного контексту.

Які ж типи інформації мають бути в міжкультурному словнику епонімів? Зауважимо, що такий двомовний міжкультурний словник епонімів повинен мати на меті не лише лексикографічне, а й культурне зближення мовних спільнот. Як зазначають Наталія Брагіна та Софія Лубенськи [3], такий словник має включати п'ять основних типів інформації: 1) правопис і вимову, 2) енциклопедичний опис, 3) граматичний опис, 4) соціокультурний опис та 5) міжкультурну кореляцію.

Стосовно правопису і вимови, необхідно наголосити на тому, що епоніми, навіть будучи частиною спільної культурної спадщини, можуть мати різні графічні та фонетичні форми в англійській та українській мовах.

Енциклопедичний опис епоніма передбачає його чітке пов'язання з конкретною особою – історичною, міфологічною чи вигаданою. Такий опис має містити біографічні або сюжетні дані, що пояснюють, як ім'я набуло

культурного значення. Наприклад, Дон Жуан – герой іспанських легенд, уособлення спокусника; Шерлок Холмс – літературний детектив, символ дедуктивного мислення; Моцарт – геній.

Граматичний опис повинен охоплювати синтаксичні функції епоніма, його здатність до словотвору та парадигматичні властивості. Важливо зафіксувати, коли ім'я увійшло до мови, і як воно трансформується, здатність імені утворювати прикметники чи абстрактні іменники, наприклад, «фройдівський» – прикметник від імені Фройд, що позначає психоаналітичний підхід; «лінчування» – абстрактний іменник, утворений від прізвища Лінч, що став символом самосуду.

Соціокультурний опис розкриває, як епоніми функціонують як стереотипи, що позначають типові ролі, риси чи зовнішність. Наприклад, роль: «меценат» – покровитель мистецтв; характер: «мефістофель» – уособлення хитрості та спокуси; зовнішність: «адоніс» – символ чоловічої краси; «Голлум» – образ потворності та внутрішнього роздвоєння. Один і той самий епонім може мати різні конотації в різних культурах. Наприклад, Ікар в англійській – символ зарозумілості, а в українській – романтичного героїзму. Образ Франкенштейна в англомовному світі – це метафора неконтрольованого наукового прогресу, а в українському – часто просто монстр.

Міжкультурна кореляція вимагає включення до словника як мультикультурних епонімів (із подібними або різними конотаціями в обох мовах), так і монокультурних (тобто, наявних лише в одній з пари мов). Наприклад, повна відповідність: Romeo / Ромео – символ закоханого юнака; часткова: Pandora / Пандора – в англійській акцент на «скриньці лиха», в українській – на жіночій цікавості; *Scrooge* / Ікар – різні конотації. Монокультурні епоніми, як-от *Benedict Arnold* – зрадник; історичний персонаж американської революції; Лис Микита – хитрий, спритний персонаж; від казки Івана Франка; «потьомкінські села» чи «*Gibson girl*» (американський ідеал краси), мають бути пояснені з урахуванням їхнього культурного контексту.

Такий словник сприятиме глибшому розумінню культурних кодів, історичної пам’яті та мовних стереотипів, допомагаючи користувачам з різних мовних середовищ краще пізнати одне одного.

Наведемо кілька прикладів двомовної словникової статті для епонімів, з урахуванням усіх типів інформації, рекомендованих для міжкультурного словника.

1. Scrooge / Скрудж

Правопис і вимова: англ. Scrooge [skruːdʒ]; укр. Скрудж [скрудж]

Енциклопедичний опис: Персонаж новели Чарльза Діккенса *A Christmas Carol* (1843) Ебенезер Скрудж – старий скнара, який зневажає Різдво та людське тепло, але після містичних відвідин змінюється.

Граматичний опис:

Іменник: a Scrooge – людина, яка надмірно економить

Прикметник: Scrooge-like

Деривація: англ. scrooginess, scroogishly

Соціокультурний опис:

Стереотип: скупість, емоційна холодність, ізоляція

Дискурси: літературний, побутовий, рекламний («*Don’t be a Scrooge – give generously!*»)

Використання: ім’я для персонажів, брендів, тварин

Міжкультурна кореляція: В українській культурі немає точного відповідника, але частково співвідноситься з образом Плюшкіна (з «Мертвих душ» Гоголя) – символ патологічної жадібності. Конотації: в англійській – негативні, але з потенціалом для трансформації; в українській – переважно негативні.

2. Icarus / Ікар

Правопис і вимова: англ. Icarus [ˈɪkərəs]; укр. Ікар [ікар]

Енциклопедичний опис: міфологічний персонаж – син Дедала, який загинув, наблизившись занадто близько до сонця, порушивши батьківські настанови; джерело – грецький міф.

Граматичний опис: Іменник: an Icarus – людина, яка занадто ризикує

Прикметник: Icarian

Деривація: англ. Icarian ambition; укр. ікарівський політ

Соціокультурний опис:

Стереотип: надмірна амбіція, гординя, ідеалізм

Дискурси: літературний, політичний, філософський

Конотації: в англійській – негативні: «зарозумілість, що веде до падіння»;

в українській – романтичні: «героїчна самопожертва», «революційний порив».

Міжкультурна кореляція:

Конотації суттєво різняться: в англомовній культурі Ікар – приклад фатальної помилки, в українській – символ ідеалізму

Використання: Часто використовується в назвах творів, брендів, іменах тварин

Навіщо потрібен такий словник? По-перше, епоніми часто несуть культурні конотації, які не завжди очевидні для носіїв іншої мови. Наприклад, «Scrooge» в англійській культурі має чітке значення скупості, пов’язане з твором Діккенса, тоді як в українській культурі аналогом може бути «Плюшкін» із Гоголя. Словник допоможе зрозуміти ці паралелі. По-друге, епоніми – це не просто слова, а культурні маркери. Вивчаючи їх, учні занурюються в історію, літературу, соціальні уявлення. Це робить навчання глибшим і цікавішим. По-третє, без знання культурного контексту епоніми можуть бути неправильно інтерпретовані. Наприклад, вживання «Don Juan» без розуміння його конотацій може призвести до комунікативних помилок.

Навчальна цінність такого словника полягає у вивченні культурних конотацій. Такий словник має сприяти розвитку лінгвокультурної

компетентності, перекладацької чутливості та критичного мислення. Він дозволяє студентам розпізнавати культурні алюзії, уникати комунікативних помилок і глибше розуміти мову як носія культури. Такий навчальний словник стане в нагоді в контексті: освітніх програм з англійської/української мови, курсів міжкультурної комунікації, підготовки перекладачів та лінгвістичних досліджень.

Міжкультурний англо-український та україно-англійський словник епонімів може бути не просто навчальним ресурсом, а мостом між культурами, який допомагає краще розуміти одне одного через мову. Такий словник має включати лише слова з культурним контекстом, тобто епоніми, які несуть за собою не просто значення, а історію, образ, конотацію, асоціацію, – і ось чому: епонім – це не просто слово, а ключ до культурної пам'яті. Наприклад, ім'я Фауст вказує не лише на персонажа, а на філософську дилему: прагнення до знань ціною душі. Без культурного контексту це ім'я втрачає сенс. У сучасному світі, де комунікація між культурами стала щоденною реальністю, знання епонімів – імен, що стали символами певних рис, явищ чи поведінки – є ключем до глибшого розуміння мови та її культурного контексту. Цей словник має на меті не лише пояснити значення епонімів у англійській та українській мовах, а й показати, як одна й та сама ідея може набувати різних форм у різних культурах. Ми досліджуємо, як літературні, історичні та міфологічні персонажі перетворюються на мовні символи, і як ці символи живуть у свідомості носіїв мови. Проєкт спрямований на розвиток міжкультурної компетентності, критичного мислення та перекладацької чутливості. Він стане корисним інструментом для студентів, викладачів, перекладачів і всіх, хто цікавиться мовою як дзеркалом культури.

Література:

1. Кальниченко О. А., Гаращук Л. А., Кальниченко Н. М. Англійські епоніми та особливості їх передачі українською мовою. *Вчені записки Харківського гуманітарного інституту «Народна українська академія».* Харків : Око, 2000. Т. 6. С. 485–494.
2. Кальниченко Н. Епоніми та їх передача в перекладі. *Slavica Beliana: slavistika v meniacom sa svete: aktuбlne tendencie v lingvistike, literбrnej vede, translatolygii a kulturolygii.*

Banska Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2024. S. 85-92.
3. Bragina, Natalia and Sophia Lubensky. Eponyms as Cultural Key Words and Their Lexicographic Description in English and Russian. *Proceedings of the Tenth EURALEX International Congress, EURALEX 2002/* Braasch, A. and Povlsen C. (eds)., Copenhagen, Denmark, August 13-17, 2002. Denmark: Center for Sprogteknologi. Vol. I. 419-427.

Навчання французької мови як іноземної (FLE) крізь призму міжкультурного підходу

Лещук Г.В.
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германської філології та професійної комунікації
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна
e-mail: h.v.leshchuk@gmail.com

Дидактика французької мови як іноземної (FLE) покликана підготувати учня до різноманітних комунікативних взаємодій і водночас сформувати в нього розуміння інших соціальних груп, етносів і культур. Визначаючи за мету набуття учнем міжкультурних компетенцій, вона орієнтує процес навчання на різноманітні соціальні взаємодії. Сучасний учень FLE має засвоїти такі компетентності, які виявляються саме у соціальній взаємодії, де постійно здійснюється узгодження між лінгвістичною та культурною метою.

Культурний вимір навчання іноземної мови тривалий час залишався недостатньо врахованим. Лише з появою комунікативного підходу цілі навчання іноземних мов зазнали суттєвих змін, головною метою навчання стало не стільки засвоєння мови, скільки здатність оперувати мовою в автентичних ситуаціях спілкування. Прагнення підвищити ефективність комунікації спонукало прихильників комунікативного підходу глибше усвідомити учнем значення культури, носієм якої він є, та його уявлень про культуру мови, яка вивчається. У цьому контексті формується стратегія, яка полягає у необхідності